

Lublin, dnia 29 września 2016 r.

Ks. dr hab. Krzysztof Orzeszyna, prof. KUL

Recenzja

osiągnięć i aktywności naukowej dra Jerzego Nikolajewa

sporządzona w postępowaniu o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego

W związku z powołaniem niżej podpisanego przez Centralną Komisję do Spraw Stopni i Tytułów, na wniosek Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II – pismo sygn. Nr BCK-I-L-6546/16, na podstawie art. 18a ust. 5 pkt 2 ustawy z dnia 14 marca 2013 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2016 r., poz. 882, tekst jedn. ogłoszony tekst jednolity nie zawierał zmian treści normatywnej - dalej: ustawa o stopniach), jako recenzenta **osiągnięć i aktywności naukowej dra Jerzego Nikolajewa** (dalej zamiennie jako Kandydat, Habilitant).

W związku z powyższym, działając na podstawie art. 18a ust. 7 ustawy o stopniach, dokonałem oceny dorobku Habilitanta, zgodnie z art. 16 ustawy o stopniach oraz rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz.U. z 2011 r., nr 196, poz. 1165 – dalej jako: rozporządzenie).

Recenzja została podzielona na cztery zasadnicze części:

- I. Biografia Habilitanta i ocena dorobku dydaktycznego;
- II. Ocena monografii wskazanej jako osiągnięcia naukowego – art. 16 ust. 2 pkt. 1 ustawy o stopniach;
- III. Ocena pozostałego dorobku Habilitanta po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych;
- IV. Wnioski, co do spełniania przez Kandydata kryteriów określonych w art. 16 ustawy o stopniach oraz w rozporządzeniu.

I. Biografia Habilitanta i ocena dorobku dydaktycznego

Habilitant studia magisterskie ukończył na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie na kierunku prawo z ogólnym wynikiem dobrym. Pracę magisterską pt. *Odrębności postępowania w sprawach gospodarczych* napisaną pod kierunkiem prof. dr. hab. Mieczysława Sawczuka obronił w 1991 r. Następnie w 1998 r. ukończył na Wydziale Studiów Podyplomowych Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu studia podyplomowe z zakresu zarządzania.

W roku 2010 na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II obronił rozprawę doktorską pt. *Wolność sumienia i religii osób skazanych i tymczasowo aresztowanych w zakładach karnych i aresztach śledczych*. Rozprawa została napisana pod kierunkiem ks. dr. hab. Piotra Stanisza, prof. KUL. Kandydat uzyskał stopień naukowy doktora nauk prawnych w zakresie prawa. Rozprawa po uwzględnieniu wskazówek recenzentów została opublikowana pt. *Wolność sumienia i religii skazanych i tymczasowo aresztowanych*, Wydawnictwo KUL 2012, ss. 262 (zob. s. 17 w/w książki).

Kandydat w okresie od 1 października 2010 r. do 30 września 2013 r. pracował na stanowisku adiunkta na Wydziale Zamiejscowym Nauk Prawnych i Ekonomicznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Tomaszowie Lubelskim w Katedrze Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych i Ekonomii Publicznej. W tym czasie prowadził wykłady, konwersatoria i ćwiczenia z następujących przedmiotów: *organizacje międzynarodowe; kościoły i inne związki wyznaniowe na świecie; współpraca międzynarodowa w sprawach cywilnych i karnych; geopolityka*.

W okresie od 1 października 2011 r. do 30 września 2014 r. był także zatrudniony w Szkole Wyższej im. Bogdana Jańskiego w Warszawie – Wydział Zamiejscowy w Chełmie na stanowisku adiunkta. W tym miejscu pracy Habilitant prowadził wykłady i ćwiczenia z przedmiotów: *podstawy prawa; podstawy prawa pracy i ubezpieczeń społecznych; podstawy prawa gospodarczego i prawne podstawy opieki nad osobami starszymi*.

Następnie od 1 października 2013 r. Habilitant rozpoczął pracę w Wyższej Szkole Stosunków Międzynarodowych i Komunikacji Społecznej w Chełmie na stanowisku adiunkta. Pracę tę kontynuuje do chwili obecnej. W ramach zajęć prowadzi wykłady i ćwiczenia z przedmiotów: *prawne podstawy bezpieczeństwa; polityka bezpieczeństwa państwa i międzynarodowe prawo humanitarne*.

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Katedra Praw Człowieka

Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji

20-950 Lublin, Al. Raclawickie 14, tel. +48 81 445-37-25

Kandydat zorganizował dwie konferencje: Międzynarodową Konferencję „*Prawo ukraińskie. Wczoraj i dziś*”, 1 grudnia 2012 r. na Wydziale Zamiejscowym Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL w Tomaszowie Lubelskim oraz Ogólnopolską Konferencję „*Wolność sumienia i religii osób pozbawionych wolności. Aspekty prawne i praktyczne*”, 2-4 marca 2015 r. Popowo, Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego, Centralny Zarząd Służby Więziennej. Spełnia to kryterium wskazane w § 5 pkt. 2 Rozporządzenia.

Wskazać należy, że dorobek dydaktyczny (ilość przedmiotów i ich charakter – wykład, ćwiczenia), praca w różnych ośrodkach naukowych przez wiele lat, spełniają kryteria określone w § 5 pkt. 8 Rozporządzenia.

Z niezrozumiałych powodów Habilitant nie wskazał, że jest bardzo doświadczonym Funkcjonariuszem Służby Więziennej w stopniu pułkownika, o czym recenzent wie z postępowania dot. przyjęcia wniosku habilitanta przez Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Okoliczność ta ma znaczenie dla oceny jego wkładu w rozwój nauki prawa penitencjarnego, ponieważ jest to inny obszar badań, niż to ma miejsce w przypadku monografii naukowej Habilitanta.

II. Ocena monografii wskazanej, jako osiągnięcia naukowego – art. 16 ust. 2 pkt. 1 ustawy o stopniach

Habilitant, jako osiągnięcie wynikające z art. 16 ust. 2 ustawy o stopniach wskazał autorską monografię, *Wspólnotowy wymiar wolności światopoglądu i przekonań religijnych oraz jej realizacja w ukraińskim systemie prawnym*, Lublin 2016, ss. 533.

a) Wybór tematu monografii

Wybór tematu monografii uznać należy za trafny. Rozważania doktora Jerzego Nikołajewa są ciekawe, aktualne, a przy tym istotne nie tylko w wymiarze teoretycznym, ale zwłaszcza praktycznym. Europeizacja prawa jest faktem. Wpływ systemu prawnego Rady Europy i przenikanie prawa Unii Europejskiej na prawo Ukraińskie, jest oczywiście dostrzegalne. Autor swoje rozważania poświęcił wolności religii w jej wymiarze wspólnotowym/kolektywnym. W pierwszej chwili zdziwienie budzi „*Wspólnotowy wymiar wolności światopoglądu i przekonań religijnych oraz jej realizacja w ukraińskim systemie prawnym*”, lecz Autor wyjaśnił we wstępie, jak i w autoreferacie, że tak należy tłumaczyć

redakcję językową ukraińskiej konstytucyjnej wolności sumienia i wyznania. Autor pracę poświęca właśnie publicznemu elementowi wolności sumienia i religii, a zwłaszcza specyfice jej realizacji na Ukrainie.

Rozwój życia społecznego i gospodarczego w multiwyznaniowej Ukrainie wymusza potrzebę przeobrażeń w zakresie prawidłowości i sprawności działania organów publicznych w sferze wyznaniowej. Wadliwość wielu rozwiązań prawa materialnego i procesowego, niedostosowane do potrzeb pluralizmu, wpływa na niską efektywność realizacji elementu wspólnotowego wolności sumienia i wyznania. Stąd też szczególnie istotne są działania legislacyjne zmierzające w kierunku osiągania wydajności i jakości pracy organów ochrony prawnej, aby można było w optymalny sposób wykorzystać środki efektywnego korzystania z wolności sumienia i wyznania w aspekcie publicznym.

Temat pracy, z uwagi na specyfikę sformułowań ukraińskiego prawa, został sformułowany prawidłowo, zarówno pod względem poprawności formalno-prawnej użytych pojęć, jak i pod względem poprawności logicznej. Jest on również zgodny z przedmiotem pracy i jej treścią, choć sama praca jest chaotyczna, co wynika z zastosowanej błędnej jej struktury, o czym poniżej.

Habilitant wskazuje ponadto, że w literaturze rzadko badane jest prawo ukraińskie i w tym zakresie występują jedynie nieliczne publikacje, które nie dotyczą problemu, jaki badał w swojej monografii Kandydat.

Tezą pracy Autora jest twierdzenie, że *„uprawnienia do realizacji wspólnotowego wymiaru wolności sumienia i wyznania na Ukrainie przyjęte w tamtejszym porządku prawnym nie są w pełni wystarczające. Widoczne są trudności w zakresie realizacji tak rozumianej wolności wspólnotowej i dlatego przyjęto tytuł opracowania uwzględniający także realizację unormowań prawnych dotyczących omawianej materii”*. Takie sformułowanie tezy wskazuje na praktyczny wymiar pracy, gdzie Autor chce wykazać poprzez praktykę stosowania prawa konieczność zmiany prawa.

Uważam, że przedstawiona do recenzji praca stanowi ważny głos i przyczynek do dyskusji, a proponowane ujęcie praktyczne, z uwagi na specyfikę społeczeństwa i prawa Ukrainy, jest poprawne. Dlatego też, zarówno wybór przedmiotu monografii, jak i sformułowanie tematu oceniam wysoko. We wstępie w sposób wyraźny i jednoznaczny sformulowano cel pracy. Konstrukcja rozprawy jest jednak nieprzemysłana i oparta na założeniu prowadzenia wywodu naukowego poprzez prezentację wszystkiego, o czym wie

---

Autor, zwłaszcza o tym, co działo się na Ukrainie w sferze publicznego funkcjonowania związków religijnych. Szczegółowo zostanie to omówione poniżej (lit. c).

b) Metoda i materiał źródłowy

W rozprawie Autor, co do zasady, prawidłowo dobrał metody badawcze. Posłużył się przede wszystkim metodą prawno-dogmatyczną, pomocniczo wykorzystując metody: prawnohistoryczną (głównie w pierwszym rozdziale) oraz prawnoporównawczą (komparatystyczną). Za niezrozumiałe należy uznać twierdzenie, że użyto metody dogmatyczno-prawnej i teoretyczno-prawnej (s. 15 Monografii), jakby stanowiły one dwie odrębne metody w sytuacji, gdy należą one do tej grupy metod. Ponadto Autor w żadnym razie nie sięga do metody statystycznej, bowiem korzysta on z zewnętrznych badań statystycznych ale nie prowadzi takich badań. Metoda dotyczy prowadzonych badań, a nie skorzystania z badań jednostek statystycznych (s. 15 Monografii).

Co więcej, praca nie ma charakteru interdyscyplinarnego (s. 15 Monografii), a przynajmniej przy prawidłowym układzie nie powinna go mieć. Wówczas powstałby problem dotyczący ustalenia z jakiej dziedziny lub/i jakiej dyscypliny będzie to monografia.

Autor zebrał obszerny materiał źródłowy z Ukrainy. Widać tu efekty współpracy z naukowymi ośrodkami ukraińskimi. Habilitant bardzo dobrze orientuje się w literaturze, orzecznictwie i problemach w stosowaniu prawa na Ukrainie. Ponadto Autor korzysta z literatury polskiej, częściowo zagranicznej. Niestety razi niedostateczne skorzystanie z dorobku orzecznictwa i doktryny praw człowieka, co należy poczytać za błąd. Autor nie dotarł do orzecznictwa ETPCz wskazując tylko pobieżnie na kilka orzeczeń, nie wskazał również dostępnych w Polsce wypowiedzi doktryny dotyczących systemu uniwersalnego praw człowieka, systemu Rady Europy, jak i OBWE/KBWE w ramach, których funkcjonuje Ukraina. Nie odniósł się również do przenikania prawa Unii Europejskiej, zwłaszcza Karty Praw Podstawowych do prawa ukraińskiego, wobec procesu jej zbliżenia z UE.

c) Struktura pracy i kwestie formalne

Układ pracy jest niestety nieprawidłowy, a w konsekwencji nie jest on logicznie spójny i przejrzysty. To właśnie błędna konstrukcja pracy zaważyła na jej zbędnej objętości. Wszystko to prowadzi do chaosu wywodu. Autor powinien zastosować podstawową zasadę

przy układzie pracy tj. wyjść od zagadnień natury ogólnej dotyczących istoty prawa człowieka do wolności sumienia i wyznania oraz dotyczącej go klauzuli limitacyjnej. Wskazać powinien ewolucję tego prawa, ale nie historyczną a normatywną, zwłaszcza konieczne jest wskazanie rozwoju orzecznictwa ETPCz. Habilitant powinien wskazać na utrwalone obecnie wspólne standardy europejskie. Następnie powinien dokonać analizy rozwoju konstytucyjnych standardów ukraińskich, zwłaszcza po rozpadzie ZSRR. Należało więc wskazać zakres realizacji przez Ukrainę standardów europejskich i jej dostosowywania do nich. Dopiero potem należało określić rozwiązania ustawowe i podustawowe, a na końcu przejść do kwestii szczegółowych, czyli dotyczących realizacji tego prawa i patologii w jego stosowaniu. Praca stanowi kompleksowe ujęcie omawianej problematyki, ale jej omówienie jest chaotyczne. Zdaniem recenzującego to zły układ pracy spowodował, że znalazły się w niej obszerne fragmenty zbędne, które można było opublikować jako opracowania odrębne. Praca jest obszerna, liczy 533 strony, co jest wynikiem nieodpowiedniej selekcji materiału, o czym już wspomniano (lit. b).

Habilitant twierdzi, że „*struktura niniejszej monografii stanowi efekt wyboru określonego sposobu prezentacji przeprowadzonych badań i przyjęto taki wariant prezentacyjny, który uwzględnił przede wszystkim kryterium rzeczowe (zagadnienia teoretyczne i historyczne, podmioty uprawnień, gwarancje realizacji uprawnień, ograniczenia w korzystaniu z uprawnień i aktualne problemy)*” (s. 12 i częściowo s. 57 monografii). Jednak twierdzenie to nie przekonuje. Układ pracy zaproponowany przez Habilitanta może byłby dopuszczalny w publikacji popularnonaukowej, historycznej czy historyczno-prawnej, gdzie oceniamy kompleksowo prawo i skutki jego stosowania, jednak taki plan pracy nie jest do zaakceptowania w pracy dogmatycznej z zakresu prawa. Habilitant w istocie zastosował model „prezentacyjny”, tzn. prezentuje absolutnie wszystko co wie na dany temat, mniej więcej chronologicznie, ale bez ułożenia dogmatycznego według zagadnień prawnych.

Monografia oprócz spisu treści, wykazu skrótów i wstępu, składa się z pięciu rozdziałów z których każdy zakończony jest wnioskami.

Rozdział I jest zatytułowany: *Uwarunkowania prawno-historyczne kształtowania się zasady swobody światopoglądu i przekonań religijnych na Ukrainie*. Zawiera zagadnienia ogólne: charakterystykę podstawowych pojęć, tj. wolność wyboru religii i światopoglądu, Kościół a organizacja religijna oraz część historyczną od 1917 r. po czasy współczesne. Rozdział ten nie zawiera więc koniecznego dla prawidłowej struktury wprowadzenia w tematykę, co w niniejszym punkcie już opisano. Co więcej, pojęcia są definiowane

współcześnie a dopiero potem znajduje się podrozdział historyczny. Wydaje się, że rozdział historyczny jest zbędny, stanowi bowiem streszczenie faktów historycznych, których Autor nie wiąże z przedmiotem pracy. Definiowanie pojęć następuje ponadto w oparciu o dorobek doktryny polskiego prawa wyznaniowego. Autor bagatelizuje już kwestie semantyczne, takie jak: „wolność wyznania”, „wolności religii” (s. 20). Nie można również zaakceptować odtwarzania standardów wolności sumienia i religii, więc standardów normatywnych poprzez nauczanie Vaticanum II (s. 18, 23). Nauczanie Kościoła Katolickiego może stanowić co najwyżej tło rozważań normatywnych, a nie ich podstawę. Autor w rozdziale pierwszym podrozdziale 1.2. powinien właśnie wyjaśnić pojęcia podstawowe. Co więcej, konieczne w tym miejscu było odtworzenie standardów europejskich, a nie przeniesienie tego elementu jako wątku pobocznego do V rozdziału. Dałoby to podstawę do analizy unormowania wolności sumienia i religii w Konstytucji Ukraińskiej i w jej pozostałym prawodawstwie.

W rozdziale II Autor dokonuje szczegółowej analizy rodzajów organizacji religijnych, jako podmiotów realizujących kolektywny wymiar prawa do swobody światopoglądu i przekonań religijnych. Jednak Autor nie przyjmuje tu metody dogmatycznoprawnej, a deskrypcyjną, streszcza więc według wyznań wszystko to, co wie na temat ich organizacji. Rozdział ten winien być ułożony systematycznie. Najpierw powinny być podane ramy prawne funkcjonowania organizacji religijnych. Następnie winno być określone, czy związki wyznaniowe tworzą organizacje religijne, jeśli tak to należałoby wymienić jakie. Wywody można było oprzeć na konstrukcji choćby polskiej, tzn. czy związki wyznaniowe mają podmiotowość prawną, czy osoby prawne związków wyznaniowych mają podmiotowość prawną. Odpowiednio dla Ukrainy, czy związki wyznaniowe są organizacjami religijnymi, jeśli nie wszystkie, to należałoby wyjaśnić dlaczego, a jeśli tak, to które. Należałoby również odpowiedzieć np. na pytanie, czy osoby prawne związków wyznaniowych są organizacjami religijnymi, jeśli tak to jakie, a jeśli nie to wyjaśnić dlaczego. Na chaotyczność tego rozdziału wskazał niestety sam Autor w pierwszym zdaniu podsumowania (s. 78), gdzie jego zdaniem z *przedstawionego powyżej zestawienia wylania się ogólna rzeczywistość, wskazująca na wysokie zróżnicowanie statusu poszczególnych organizacji religijnych funkcjonujących w ukraińskim systemie prawnym*. To zadaniem recenzenta powinno być usystematyzowanie w sposób, który nie zmusza do „wylaniania się” wniosków, a są one po lekturze czytelne i usystematyzowane, gotowe do krótkiego podsumowania.

W rozdziale III wywód byłby czytelniejszy, gdyby w rozdziale pierwszym określono standardy wiążące Ukrainę, a dotyczące kolektywnego wymiaru prawa człowieka do

wolności sumienia i religii. Sam rozdział dotyczy elementów gwarancji w zakresie prawa swobody światopoglądu i przekonań religijnych. Nie ma jednak standardu ogólnego, do którego znalazłoby się adekwatne porównanie. Autor mógł więc kwestie standardów włączyć do wprowadzenia do tego rozdziału, czego jednak nie uczynił. Komentując przejście z prawa socjalistycznego do prawa współczesnego Autor nie bazuje na niezbędnych standardach (s. 83). Co więcej, cały rozdział III oparty został na literaturze polskiego prawa wyznaniowego (np. s. 86), marginalnie wskazując dorobek doktryny praw człowieka [Komentarz L. Garlickiego do ETPCz, z pominięciem całej pozostałej literatury (s. 85)]. Autor poglądy P. Boreckiego utożsamia z cytowaną przez niego literaturą dotyczącą marginesu oceny i klauzul limitacyjnych (s. 85 przyp. 12). Dalej III rozdział stanowi streszczenie konkretnych zdarzeń, które powinny być zamieszczone w oddzielnym rozdziale aniżeli analiza *stricte* dogmatyczna, tj. w rozdziale ostatnim dot. praktyki. Jako przykład można wskazać podrozdział *Karnoprawna ochrona prawa swobody światopoglądu i przekonań religijnych*, gdzie od strony 132 do 143 (koniec podrozdziału), jest prowadzona analiza konkretnych zdarzeń, zresztą zebrana z tego samego źródła internetowego. Kolejny podrozdział *Prawo do odprawiania bez przeszkód grupowo kultu i obrzędów rytualnych* (s. 143) jest na temat, podobnie jak podrozdział *Prawo do zakładania organizacji religijnych* (s. 147). Dalej jednak Autor wraca do swojej metody deskrypcyjnej, gdzie w podrozdziale *Organizowanie duszpasterstwa specjalnego*, od strony 173 do 195 znów prezentowane są szczegółowe przypadki, z jednolitego źródła internetowego. Za błąd należy uznać analizę *Prawa o charakterze majątkowym* (s. 200), bez odniesienia się do prawa człowieka do poszanowania swego mienia i kwestii własności związków wyznaniowych. Kwestia standardów prawa człowieka do poszanowania mienia w ogóle nie została w pracy omówiona. Z kolei podrozdział pt. *Prawa o charakterze pracowniczym* (s. 250), nie jest objęty dostatecznym podsumowaniem wiążącym go z tematem monografii, ponadto Autor pomija fakt, że ETPCz określił już pewne standardy dotyczące zatrudnienia w związkach wyznaniowych i wydaje się konieczne określenie, czy wobec koncepcji marginesu oceny wiążą one prawnie Ukrainę. Podobnie nieczytelny jest związek podrozdziału: *Kompetencje organizacji religijnych w sferze ochrony małżeństwa i rodziny* (s. 257) z całością pracy dotyczącej jednak wspólnotowego wymiaru wolności religijnej.

Rozdział IV podobnie jest nieczytelny, chaotyczny i nie komponuje się z całością pracy, ponieważ w pierwszym rozdziale nie doszło do analizy klauzuli limitacyjnej kolektywnego elementu prawa człowieka do wolności sumienia i religii. Ograniczenie w

korzystaniu z prawa do uzewnętrzniania światopoglądu i przekonań religijnych powinno być przedstawione w ramach wspólnych standardów europejskich. Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu określił tutaj standardy wspólne dla członków Rady Europy. W przedmiocie tym występuje także duża liczba publikacji przez Autora zupełnie pominiętych. W rozdziale tym razi zbyt wąskie opracowanie podrozdziału pt. *Przesłanki konstytucyjne i ustawowe* (s. 263). Autor pomija tu dorobek ETPCZ, czy polskiej doktryny, w tym dorobek wytworzony w ramach prac Polskiego Towarzystwa Prawa Wyznaniowego. Dotyczy to nie tylko zagadnienia odmowy służby wojskowej (s. 264 przyp. 3), ale całości zagadnień klauzuli limitacyjnej. Autor natomiast znalazł miejsce na powołanie w tym rozdziale Deklaracji Soboru Watykańskiego II *Dignitatis humanae* (s. 268). Nie jest spójne także umiejscowienie kolejnego podrozdziału pt. *Zakaz ustanawiania religii państwowej lub obowiązującej* (s. 265). Nie można zrozumieć dlaczego ta analiza jest akurat w tym miejscu. Podrozdział 4.4. w istocie jest o dyskryminacji w praktyce, a nie kontroli państwa.

Rozdział V, ostatni w pracy, dotyczy aktualnych problemów dotyczących stosunków państwo-kościół i relacji międzywyznaniowych. Autor właśnie na końcu pracy powinien umieścić wszelkie kwestie praktycznego (nie)stosowania prawa w sferze wspólnotowego wymiaru wolności światopoglądu i przekonań religijnych, a nie w całym wywodzie monografii co chwilę „rozbijać” go na zupełnie marginalne zdarzenia i wątki, często wręcz publicystyczne. Z gruntu błędne jest odwołanie do standardów strasburskich dot. wolności sumienia i wyznania dopiero na 367 s. monografii. Co więcej, dotyczy to wyłącznie kilku najważniejszych orzeczeń dot. prozelityzmu w Grecji, bez podania konkretnych punktów orzeczeń. Analiza ta sprawia wrażenie, że zostały one przejęte z cytowanej polskiej literatury z zakresu praw człowieka. Ponadto Autor nie korzysta z aktualnych publikacji, co powoduje, że pomija inne przedmiotowe orzeczenia, co więcej pozostawia on zupełnie na boku kwestię wspólnego europejskiego standardu i koncepcji marginesu oceny, pisząc błędne wnioski dot. skutków „obcego” orzecznictwa ETPCz na Ukrainie (zob. s. 375). Kwestie te powinny znaleźć się w pierwszym rozdziale. Podobnie podrozdział 5.6. winien być w pierwszym rozdziale, bowiem europeizacja prawa, jak i integracja z UE powinna być źródłem dalszych rozważań.

Pracę kończy zakończenie. Autor z uwagi na błędną konstrukcję miał z nim poważny problem, co wobec wad konstrukcyjnych nie dziwi. Zamiast nawiązać do wstępu, wskazuje na zarzuty wobec respektowania wolności wyznania na Ukrainie w różnych dokumentach (s. 468-471), następnie przedstawia rozwiązania przygotowane przez innych autorów (s. 471 in

fine – 473). by poświęcić akapit trwającej zbiorce na odbudowę cerkwi św. Michała, zburzonej w okresie stalinizmu (s. 474), i wreszcie przejść do rzeczywistego podsumowania analizy. Autor zasadnie widzi problem Ukrainy w załamaniu się procesu integracji europejskiej (s. 474) i w toczącej się wojnie hybrydowej (s. 475 i n.). Dalej zasadne jest kontestowanie zaangażowania przedstawicieli organizacji religijnych w bieżącą politykę (s. 476) i relacja między związkami religijnymi (s.480). Podobnie prawidłowe jest kwestionowanie działania administracji ukraińskiej (s. 477-479), jak i niejasna rola Wszekukraińskiej Rady Kościołów i Organizacji Religijnych. Na rozwinięcie zasługiwała kwestia dostosowania prawa ukraińskiego i praktyki jego stosowania do standardów strasburskich (s. 476 i n.).

Przechodząc do poszczególnych mankamentów pracy należy wskazać, że chaotyczność monografii jest spotęgowana nieprzystającą wręcz dziełu naukowemu liczbą szczegółowych przykładów. Jest to właściwe dla publicystyki a nie dla pracy naukowej. Jako przykłady można wskazać:

- we wstępie zbędny wtórny o rywalizacji i przewagach Kijowa nad Moskwą i odwrotnie (s. 11 Monografii);
- przypis nr 59 o działalności bezbożników (s. 35);
- występujące co chwilę w przypisach notki biograficzne dostojników kościelnych (s. 61);
- informacji o wezwaniu na facebooku przez jednego dostojnika o modlitwę za innego dostojnika (s. 62 przyp. 9);
- informacja o obłożeniu metropolity Filareta Anatemą (s. 63, przyp. 12);
- niezbędna zdaniem Autora, bo ujęta w tekście głównym pracy informacja, że w Ostrogu nad Horyniem proboszcz parafii rzymskokatolickiej, pochodzący z Białego Dunajca na polskim Podhalu przyjął ukraińskie obywatelstwo po 20 latach pracy na Rówieńszczyźnie (s. 67, do czego jest jeszcze stosowny przypis rozwijający tę informację – nr 29);
- informacja w tekście monografii o agitacji wyborczej w szkole podstawowej nr 110 w Charkowie (s. 940);
- opis o charakterze literackim, iż *należy w tym miejscu zauważyć, że poza charakterystycznymi walorami kulturowo-religijnymi kompleksu ławry Peczerskiej odznacza się również atrakcyjnym położeniem w centrum starego Kijowa nad Dnieprem (s. 213);*
- konieczna w przypisie informacja, że wieś Oranje położona jest „w bezpośredniej bliskości tzw. strefy czarnobyłskiej jest to, że większość spośród nich to osoby posiadające

status pokrzywdzonych (inwalidzi) w wyniku awarii reaktora atomowego z 1986 r." (s. 346 przyp. 192).

Autor posługuje się czasami również truizmami, nieprzystającymi do pracy naukowej, np.

- podsumowanie wywodów we wstępie rozpoczynające się od „tak więc...” (s. 15);
- pierwsze zdanie podsumowania do rozdziału pierwszego (s. 50).

W pracy występują niestety także błędy w bibliografii:

- przy powołaniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej zabrakło po Dzienniku Ustaw roku, mimo że przy innych aktach normatywnych Autor go podał (brak zatem konsekwencji);

- powołanie treści EKPCz z polskiego Dziennika Ustaw powinno uwzględniać pisownie dużych i małych liter, ale konieczne wydaje się także podanie publikatora na Ukrainie, podobnie jest z MPPOiP i Konwencjami. Autor powinien wykazać, że są one na Ukrainie wiążącą umową międzynarodową;

- Nie można zaakceptować rodzaju „źródła”, pt. „dokumenty międzynarodowe”, bowiem ujęto w nim umowy międzynarodowe, więc źródła prawa oraz tzw. „soft law” czyli Kartę, Rekomendacje, Uchwałę;

- w literaturze dwa razy powołano ten sam Komentarz L. Garlickiego (s. 499);

- z kolei praca M. Nowickiego, *Wokół Konwencji Europejskiej*, jest powołana z 2000 r., mimo nowszych i obszerniejszych wydań (s. 505);

- podobnie jest z Komentarzem pod red. W. Skrzydło (s. 507);

Natomiast od strony formalnej warto podkreślić dbałość Autora o prawidłowy, logiczny i zrozumiały język prowadzonych wywodów w ramach metody deskrypcyjnej. Niestety zastosowana metoda nie ułatwia czytelnikowi weryfikację przyjętych założeń i formułowanych wniosków. Cała praca została prawidłowo przygotowana pod względem edytorskim, może poza nadużywaniem przez Autora „awizowania problematyki” (s. 9, 15), jak i nadużywania w wielu publikacjach Autora, w tym w monografii, wyrażenia *last but not least*.

W pracy brak jest we wstępie przypisu do rozważań dot. tłumaczenia art. 35 ukraińskiej Konstytucji (s. 10), jak również brak na s. 17 przypisu do polskiej literatury prawa wyznaniowego powołanej w tekście. Podobnie Autor odwołuje się do badań T. J. Zielińskiego, nie podając jednak przypisu (s. 269). Brakuje również innej pozycji słownikowej w przypisie 7 na s. 83, co wynika z tekstu. Niedopuszczalne jest także pomijanie przypisu do EKPCz i MPPOiP, jak i do Konwencji o Prawach Dziecka (s. 85). Wydaje się, że

powołanie tych dokumentów nastąpiło bez pogłębionej refleksji dot. wolności sumienia i wyznania. Podobnie za publicystyczne należy uznać używanie w tekście symboliki emocjonalnej np. (?) (s. 59); znaku (?) na stronie 85 itp.

Autor błędnie powołuje także komentarze np. przypis. 13 na s. 85, gdzie nie jest podany komentarz konkretnego Autora do konkretnego przepisu EKPCz, a tylko redaktor.

Ponadto w ocenianej pracy można dostrzec nieliczne drobne niekonsekwencje bądź pomyłki: (s. 162, s. 322 rozpoczęcie zdania od liczebnika dnia; s. 178, błędnie postawiony przecinek; s. 289 podwójna spacja).

d) Analiza merytoryczna ustaleń badawczych

Wady merytoryczne występujące w pracy wynikają z błędnej struktury i dotyczą możliwości odtworzenia standardu ochrony prawa człowieka do wolności sumienia i religii.

Mimo w/w wad, możliwe jest odtworzenie ustaleń badawczych i ich merytoryczna analiza. Głównym obszarem badawczym Autor uczynił obowiązki państwa, które mają zagwarantować realizację uprawnień wynikających z wolności sumienia i wyznania. Habilitant podkreśla, że należy to do podstawowych obowiązków każdego państwa. Rozprawa pokazuje, że poziom wykonania tego prawa uzależniony jest od tego w jakim stopniu władza państwowa zainteresowana jest tworzeniem odpowiednich warunków. Autor celnie dostrzega tu elementy pozytywne, jak dążenie do integracji z Unią Europejską, czy europeizację prawa Ukrainy wymuszoną integracją czy orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu. Wnioski w tym zakresie są słuszne.

Autor dostrzega również w korupcji oraz w uwikłaniu politycznym hierarchów poszczególnych związków wyznaniowych poważne utrudnienie dla realizacji wspólnotowego wymiaru wolności światopoglądu i przekonań religijnych. Również w tym zakresie stanowisko Autora jest poprawne. Jak zauważa Autor, ma to szczególne znaczenie w ukraińskim porządku prawnym, zwłaszcza wtedy, gdy weźmie się pod uwagę uwarunkowania historyczne i współczesne realia społeczno-religijne tego państwa i narodu.

Strona merytoryczna rozprawy także zasługuje na dobrą ocenę. Pozytywnym aspektem monografii jest to, że każdy z rozdziałów jest zakończony wnioskami, również o charakterze *de lege ferenda*, a to zdecydowanie podnosi walory pracy. Dobrą stroną rozprawy jest próba całościowego ujęcia omawianego zagadnienia. Autor celnie wskazuje na praktyczne problemy związane z realizacją wspólnotowego elementu wolności religii: na

Ukrainie. Pracy broni również omówione wyżej zakończenie wskazujące na problemy ich przyczynę i sposoby rozwiązania.

e) Ocena monografii

Zasygnalizowane w recenzji uwagi krytyczne nie wpływają na pozytywną ocenę recenzowanej rozprawy, szczególnie pod względem merytorycznym. Monografia napisana przez doktora Jerzego Nikołajewa stanowi w pełni dojrzałe dzieło naukowe. Autor rozprawy zaprezentował rzetelne podejście naukowe. Temat pracy stanowi interesujący nie tylko z punktu widzenia teoretyczno-prawnego, ale również pod względem aktualnych potrzeb praktyki przedmiot badań naukowych. Należy stwierdzić, że pod względem merytorycznym Autor w pełni zrealizował postawiony cel naukowy. Praca ma tym większy walor, iż wskazuje na konieczność prowadzenia dalszych badań naukowych w przedmiocie prawa ukraińskiego, aby w ten sposób oddziaływać na rozwój wewnętrznego prawa w kierunku realizacji standardów europejskich.

Monografia Habilitanta jest oryginalna i ma charakter całościowy. Praca wskazuje na rozległą wiedzę i umiejętności Autora. Ten zaś zaprezentował duże umiejętności w zakresie analizy obszernego materiału. Stanowi ona zatem poważny wkład w rozwój nauki polskiego prawa wyznaniowego.

III. Ocena pozostałego dorobku Habilitanta po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych

a) Publikacje naukowe

W związku z postępowaniem habilitacyjnym Autor wskazał 48 publikacji. Cztery z nich są w języku angielskim, trzy w języku ukraińskim, 17 zostało opublikowanych w czasopiśmie polskich, 20 jako rozdziały w monografiach wieloautorskich, a dwie z nich to recenzje.

Rozpocząć należy od publikacji w języku angielskim. Chronologicznie pierwsza to *The evolution of law and the electoral system in Ukraine*, „Review of Comparative Law” 2012, v. 17, p. 19-52, ISSN 0860-8156 (pkt. 39). Jest to bardzo dobry tekst, nie pokrywający się z polskim podobnym artykułem zawartym pod pkt. 8 załączników do wniosku. Kolejna

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Katedra Praw Człowieka

Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji

20-950 Lublin, Al. Raclawickie 14, tel. +48 81 445-37-25

publikacja to *The concept and classification of special missions under international law doctrine*, *Review of Comparative Law*” 2013, v. 18, p. 129-146, ISSN 0860-8156. Artykuł oceniam na dostateczny z uwagi na oparcie analizy w znacznej części na literaturze polskiej, co w przypadku internacjonalisty zajmującego się prawem międzynarodowym publicznym nie jest prawidłowe. Konieczne w tym przypadku było skorzystanie z literatury obcojęzycznej. Natomiast na bardzo dobrym poziomie został opublikowany artykuł: *The principles of the operation of the Ukrainian Parliament*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2013, nr XI/2, s. 81-95, ISSN 1731-8297. Nieco słabszy jest artykuł: *Religious issues in Iranian Constitution*, „Review of Comparative Law” 2014, v. 19, p. 99-112, ISSN 0860-8156, z uwagi na wykorzystanie w nim już nieco przestarzałej literatury. Wyższy poziom merytoryczny zawiera artykuł: *The principles of electoral law in Ukraine*, [w:] L. Orosz, T. Majercak (eds.), *Aktualne problemy volebného práva-nové volebné zákony*, Kosice 2015, p. 235-253, ISBN 978-80-8152-345-8.

Na bardzo dobrym poziomie merytorycznym zostały opracowane artykuły w języku ukraińskim: *Integracija Ukrajini s Jewropejskim Sajuzom: politичnyj i jurydyčnyj aspekt*, „Naukowy Zapysky Lwiwskoho Uniwersytetu Biznesu ta Prawa” 2014, nr 13, s. 34-41, ISSN 1987-2918; *Wybrane problemy kryminalno-wikonawczocho prawa za kryminalno-wikonawczim kodeksom Respubliki Polska (pisle 1 lipnja 2015 roku)*, „Wisnik Charkiwskoho Nacjonalnoho Uniwersyteta Wnutrisznych Spraw. Zbirnik naukowych prac” 2015, nr 2 (69), s. 89-102, ISSN 1999-5717; *Zachyst praw ljudiny w Ukraini:okremy pytannja*, „Naukowyj Wisnik Lwiwskoho Derżawnoho Uniwersytetu Wnutisznych Spraw. Serija jurydyczna” 2015, nr 3, s. 378-398, ISSN 2311-8040. Choć wobec pierwszego z artykułów można mieć wątpliwość co do jego obszerności czy jest ona wystarczająca. Wątpliwość tę rozstrzygnięto na korzyść Habilitanta z uwagi na dopuszczenie go do druku przez czasopismo.

Publikacje w czasopismach specjalistycznych przedstawiają na ogół poziom lepszy, niż to ma miejsce w przypadku prac zawartych w monografiach wieloautorskich. Chronologicznie pierwszy artykuł pt.: *Wolność sumienia i religii nieletnich przestępców w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich*. „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2012, t. 15, s. 157-184, ISBN 978-83-7363-775-7, jest dobry. Kolejny artykuł jest bardzo ciekawą analizą historyczno-prawną. *Przywileje osób duchownych odbywających karę więzienia według regulaminu więziennego z 1931 r.* „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2012, t. 4, s. 5-27, ISBN 978-83-928722-3-8. Z kolei artykuł: *Kapelan więzienny jako mediator w postępowaniu karnym wykonawczym*, „Studia Prawnicze KUL” 2012, nr 3 (51), s. 67-86,

---

ISSN 1897-7146 dotyczy pomijanej dotąd w doktrynie kwestii. Podobnie ciekawą kwestią historyczno-prawną poruszaną przez Autora jest: *Nierzymkokatolickie duszpasterstwo wojskowe w Polsce w latach 1918-1939*. „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2013, t. 5, s. 23-40, ISSN 2080-3788. Artykuły te są na bardzo dobrym poziomie.

Nieco odmienny charakter mają publikacje w czasopiśmie „Nurt SVD”, które mają wymiar bardziej prawno-kanoniczny. Są to artykuły: *Praktyki religijne Tatarów polskich na przykładzie odchodzenia święta Kurban Bajram*, „Nurt SVD” 2013, nr 1, s. 235-252, ISSN 1233-9717; *Drugi synod diecezji siedleckiej. Wybrane zagadnienia prawne i kanoniczne*, „Nurt SVD” 2013, nr 2, s. 273-293, ISSN 1233-9717, *Papieskie rozumienie wolności religijnej i godności osobistej więźniów*, „Nurt SVD” 2014, nr 2, s. 170-188, ISSN 1233-9717. Publikacje te mają mniejszy walor naukowy jeśli chodzi o prawo wyznaniowe, ale nie są go pozbawione.

Dobry poziom prezentuje artykuł: *Reguly Minimalne i Europejskie Reguly Więzienne a prawo więźniów do wolności sumienia i religii w Polsce*. „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2013, t. 16, s. 111-135, ISSN 2081-8882. Omawia on pomijaną dotąd kwestię i znajduje się on w rdzeniu analizy prawa wyznaniowego.

Za dostateczny należy uznać artykuł pt.: *Filozofia prawa natury w katolickiej myśli społecznej, gospodarczej i politycznej. Wybrane zagadnienia prawne i społeczne*, „Przegląd Prawo-Ekonomiczny” 2013, nr 22, s. 6-20, ISSN 1898-2166, z powodu braku cytowania całości doktryny zarówno filozoficznej, jak i prawniczej. Za przykład może służyć pominięcie publikacji M. A. Krapca.

Pewien niedosyt pozostawia artykuł pt.: *Status prawny organisty w Archidiecezji Lubelskiej na podstawie dekretu Metropolity Lubelskiego z 28 października 1999 r.*, „Studia Prawnicze KUL” 2014, nr 29(58), s. 61-86, ISSN 1897-7146, ponieważ Autor nie dokonał analizy w kontekście standardów zatrudnienia przez związki wyznaniowe m.in. organistów. Mimo to artykuł jest dobry. Podobny brak ma artykuł pt.: *Granice uzewnętrzniania religii przez skazanych na podstawie Kodeksu karnego wykonawczego z 1997 r.* „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2014, nr 84, s. 103-125, ISSN 1230-4433, gdzie także nie odniesiono się do standardu granic limitacyjnych wobec więźniów, jaki wytworzył w swoim orzecznictwie ETPCz.

Nie do końca trafne jest ujęcie problemów badawczych w artykule pt.: *Duszpasterstwo migrantów. Wybrane zagadnienia prawa polskiego i kanonicznego*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2014, t. 6, s. 77-94, ISSN 2080-3788, gdzie pominięto szersze rozważania w

zakresie międzynarodowego twardego prawa migracyjnego, jak też *soft law*. Artykuł z tego powodu jest wyłącznie pogładowy.

Co do zasady słuszna jest analiza wyroku w artykule pt.: *Bezstronność światopoglądowa organów państwa polskiego na przykładzie orzeczenia WSA w Warszawie II SA/2293/11- wyrok z 20 marca 2012 roku. Uwagi o charakterze aprobującym*, „Zeszyty Naukowe KUL” 2014, nr 226, s. 3-17, ISSN 0044-4405. Jednak Autor na s. 15 dokonał uproszczenia twierdząc, że po wyroku WSA możliwa jest już skarga do ETPCz bez wyczerpania skargi do NSA. Taki pogląd wydaje się być kontrowersyjny.

Natomiast podkreślić należy, że artykuł pt.: *Wolność sumienia i wyznania więźniów na Ukrainie. Ujęcie prawne i socjologiczne*, „Nurt SVD” 2015, nr 1, s. 211-234, ISSN 1233-9717, co może sugerować tytuł, nie pokrywa się z treścią monografii habilitacyjnej i ocenić go należy jako dobry.

Niestety tylko na poziomie bardzo średnim jest artykuł pt.: *Przestępstwo złośliwego przeszkadzania pogrzebowi, uroczystościom lub obrzędowi żałobnym a inne przestępstwa z rozdziału XXIV Kodeksu karnego z 1997 r.*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2015, t. 7, s. 41-54, ISSN 2080-3788. Nie wykorzystano całości dostępnej literatury zwłaszcza komentarzy, orzecznictwa, a także Leksykonu Prawa Wyznaniowego.

Błędy zawiera artykuł pt.: *Prawo osób pozbawionych wolności do wyżywienia przygotowanego według wymogów religijnych. Regulacje normatywne a trudności praktyczne*, „Kościół i Prawo” 2015, nr 4(17), s. 151-169, ISSN 0208-79928. Po pierwsze, art. 9 EKPCz zawiera wskazanie praktykowania jako uzewnętrzniania religii wprost (Autor dokonuje selektywnej wykładni językowej na s. 155 artykułu), po drugie należy powoływać konkretne punkty z orzeczeń ETPCz.

Niepotrzebnie Autor zaczął zajmować się obcą sobie tematyką tj. w artykule pt.: *Odpowiedzialność małżonka podatnika za zobowiązania podatkowe podatnika*, „Człowiek-Rodzina-Prawo” (czasopismo *on line*) 2015, nr 1 (30), s. 6-11, ISSN 2299-0283. Jest to przedstawienie materiałów zebranych w jednym z systemów informacji prawnej, bez jakiegokolwiek własnej analizy czy wskazania wątpliwości. Artykuł ma wyłącznie walor pogładowy. W przypadku tej publikacji zastosowano również metodę rozstrzygnięcia wątpliwości na korzyść Habilitanta, bowiem artykuł wydaje się także zbyt krótki.

Co do rozdziałów w monografiach wieloautorskich przedstawiają one zasadniczo niższy poziom, niż artykuły w czasopiśmie, jednak poza pewnymi wyjątkami. Pierwszym z nich jest rozdział pt.: *Służba Więzienna jako element systemu bezpieczeństwa państwa*

polskiego, [w:] L. Antonowicz, T. Guz, M. Pałubska (red.), *Bezpieczeństwo Polski. Historia i współczesność*, Lublin 2010, s. 209-226, ISBN 978-83-7702-118-7. Treść artykułu nie zawsze do końca odpowiada tematowi, Autor zbyt często podejmuje uboczne wątki, bliskie zainteresowaniom Habilitanta, chodzi o prawa więźniów.

Bardzo dobrym opracowaniem jest rozdział pt.: *Duszpasterstwo więzienne w Polsce w świetle badań własnych*, [w:] S. Bukalski (red.), *Duszpasterskie i profilaktyczne aspekty służby penitencjarnej*, Szczecin 2010, s. 101-114, ISBN 978-83-7241-773-2. Problem jest w tym czy można go liczyć w postępowaniu habilitacyjnym, skoro prezentowane w nim badania są z 2006 i 2007 r., a więc sprzed doktoratu. Recenzent nie brał tego artykułu pod uwagę przy ocenie dorobku, z uwagi na metodę statystyczną, choć tekst został przygotowany na bardzo dobrym poziomie.

Niezrozumiałym jest tytuł rozdziału: *Duszpasterstwo więzienne. Kazus amerykański*, [w:] P. Gołdyn (red.), *Religia w procesie resocjalizacji*, Konin 2010, s. 107-121, ISBN 978-83-89967-41-1. Jest to skrót myślowy, ale nie może on występować w publikacjach naukowych. Jednak treść rozdziału jest poprawna, stąd oceniam go na dobry.

Wyłącznie pogładowy charakter ma rozdział pt.: *Problematyka szariatu wykorzystywanego przez muzułmańskich mieszkańców Wielkiej Brytanii*, [w:] T. Guz, R. Mazurkiewicz, M. Pałubska (red.), *Ius et mundus. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Lechowi Antonowiczowi*, Lublin 2011, s. 353 – 370, ISBN 978-83-7702-306-8.

Za bardzo dobry należy uznać rozdział pt.: *Wychowawcza, terapeutyczna i kulturotwórcza rola kapelana więziennego*, [w:] T. Guz, W. Bednaruk, M. Pałubska (red.), *Ius et historia. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Jerzemu Markiewiczowi*, Lublin 2011, s. 395-423, ISBN 978-83-7702-307-5. Nie jest on powieleniem myśli z publikacji podoktorskiej lecz rozwinięciem pominiętego w tamtej monografii wątku. Szkoda, że Autor podobnie nie postąpił z monografią habilitacyjną.

Niską wartość ma rozdział pt.: *Symbole religijne a świeckość państwa w świetle wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Lautsi przeciwko Włochom*, [w:] A. Mezglewski, A. Tunia (red.) *Standardy bezstronności światopoglądowej władz publicznych*, Lublin 2013, s. 79-98, ISBN 978-83-7702-556-7, ISBN 978-83-928722-4-5. Jego walor przejawia się w pogładowym przedstawieniu wypowiedzi doktryny polskiej, bez odniesienia się do literatury europejskiej, natomiast szokujące jest to, że Autor nie powołuje bezpośrednio wyroków ETPCz a wyłącznie cytuje za kimś (z tzw. drugiej ręki).

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Katedra Praw Człowieka

Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji

20-950 Lublin, Al. Raclawickie 14, tel. +48 81 445-37-25

Nazbyt kanoniczny wymiar ma rozdział pt.: *Instytucja zaręczyn według tradycji i prawa Kościoła Greckokatolickiego w Polsce*. [w:] R. Szychmiller, J. Krzywkowska (red.), *Jak przygotować do małżeństwa?*, Olsztyn 2013, s. 49-70, ISBN 978-83-62383-26-9.

Natomiast na dobrym poziomie została przeprowadzona analiza w rozdziale pt.: *Wybory deputowanych ludowych do Rady Najwyższej Ukrainy*. [w:] M. Bartnik, M. Bielecki, J. Nikołajew (red.), *Prawo ukraińskie. Wybrane zagadnienia*, Lublin 2013, s. 21-57, ISBN 978-83-63761-07-3.

W rozdziale pt.: *Areszty śledcze i zakłady karne jako element zapewnienia bezpieczeństwa publicznego*. [w:] M. Karpiuk, K. Walczuk (red.), *Prawo bezpieczeństwa publicznego*, Warszawa 2013, s. 239-262, ISBN 978-83-7520-144-492, można zauważyć, że Autor zdecydowanie lepiej radzi sobie z problematyką prawa wyznaniowego i praw więźniów, niż z prawem bezpieczeństwa. Podobnie jak we wcześniejszym rozdziale Autor niepotrzebnie podejmuje wątki uboczne.

Zupełnie pogładowy charakter ma rozdział pt.: *Struktura łacińskiej Archidiecezji lwowskiej w sześćsetlecie jej funkcjonowania. Zagadnienia prawne i historyczne*. [w:] M. Bartnik, M. Bielecki, J. Nikołajew (red.), *Prawo ukraińskie. Wybrane zagadnienia*, Lublin 2013, s. 313-333, ISBN 978-83-63761-07-3.

Bez wątpienia najlepszym tekstem Habilitanta jest opracowanie zawarte w rozdziale pt.: *Wędrowanie młodocianych więźniów szlakiem św. Jakuba według założeń programu „Nowa Droga”. Uwagi na tle wykonawstwa kary*. [w:] A. Tunia (red.), *Prawne aspekty turystyki pielgrzymkowej*, Lublin 2014, s. 223-263, ISBN 978-83-7702-906-0. Dotyczy on przedstawienia nowatorskiego w Polsce programu resocjalizacji wzorowanego na prawie francuskim. Jest to bardzo dobry tekst o znacznym oddziaływaniu praktycznym.

Jak już wspomniano w recenzji Autor nie czuje się pewnie w prawie bezpieczeństwa, przejawem tego jest rozdział pt.: *Organy ochrony prawnej konsumentów w Polsce*. [w:] M. Dziura, E. Wolanin-Jarosz (red.), *Homo consumens. Kultura konsumpcji*, Lublin 2014, s. 161-182, ISBN 978-83-7702-856-8. Jest to wyłącznie materiał pogładowy bez całościowej analizy zagadnienia. Habilitant niepotrzebnie angażował się w pisanie tekstów będących poza obszarem jego specjalizacji. Obniża to ocenę całego dorobku i wydaje się być zbędne. Natomiast, co należy podkreślić kandydat jest bardzo dobrym specjalistą z prawa penitencjarnego, praw więźniów a zwłaszcza z prawa wyznaniowego.

Pewne mankamenty zawiera rozdział pt.: *Prawo do małżeństwa osób pozbawionych wolności. Kilka uwag dotyczących wykonawstwa kary*. [w:] T. Rakoczy (red.), *Małżeństwo*

jako zawarty związek mężczyzny i kobiety. Lublin 2014, s. 117-136, ISBN 978-83-7702-969-5. Po pierwsze, tytuł nie został skonstruowany w zgodzie z polską stylistyką, powinno być „wykonania kary”, (o wykonawstwie czasem mowa w prawie autorskim, a język prawniczy jest ścisły i hermetyczny). Po drugie, Autor nie uwzględnia całości literatury dot. praw człowieka czy prawa wyznaniowego, np. rozdziału opracowanego przez M. Skwarzyńskiego pt.: *Problem ograniczenia prawa do zawarcia małżeństwa przez osobę pozbawioną wolności*, [w:] (red.) A. Tunia, „Przesłanki konieczne zawarcia małżeństwa. Próba systematyzacji zagadnienia w aspekcie wymogów formy religijnej”. KUL 2011, s. 95–107, jak również doktryny i komentatorów z zakresu praw człowieka.

Na stosunkowo średnim poziomie został opracowany rozdział pt.: *Nowe zjawiska w obszarze odpowiedzialności dyscyplinarnej funkcjonariuszy Służby Więziennej*. [w:] Z. Cieslak, A. Kosieradzka-Federczyk (red.), *Nowe zjawiska w administracji publicznej*, „Prace studialne Warszawskiego Seminarium Aksjologii Administracji” t. IV, Warszawa 2015, s. 189-214, ISBN 978-83-61551-11-9. Jest on wyłącznie przedstawieniem postępowania dyscyplinarnego. Widoczny jest brak koniecznego odniesienia do wyroków TK i ETPCz dotyczących warunków, jakie winno spełniać postępowanie dyscyplinarne.

Z przykrością należy odnotować brak wniosków po bardzo dobrym rozdziale pt.: *Duszpasterstwo wojskowe*, rozdział XXV, [w:] M. Czuryk, M. Karpiuk (red.), *Prawo wojskowe*, Warszawa 2015, s. 329-349, ISBN 978-83-7523-412-1; współautor P. Sobczyk; wkład autorski Habilitanta to 50%. Wydaje się, że jest to zapewne spowodowane decyzją redaktorów monografii.

Ciekawy jest historyczno-prawny przyczynek w rozdziale pt.: *Mons Pius-Bank Ormian Lwowskich jako przykład gwaraneji działalności bankowej związków religijnych. Historia i współczesność*, [w:] E. Kozerska, P. Sadowski, A. Szymański (red.), *Pacta sunt servanda - nierealny projekt czy gwarancja ładu społecznego i prawnego?*, Kraków 2015, s. 59-73, ISBN 978-83-63910-48-8.

Poważnym błędem merytorycznym obarczony jest tekst rozdziału pt.: *Wybrane orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dotyczące manifestowania religii poprzez specyficzny ubiór*. [w:] P. Stanisław, A. Abramowicz, M. Czelny, M. Ordon, M. Zawiślak (red.), *Aktualne problemy wolności myśli, sumienia i religii*, Lublin 2015, s. 229-251, ISBN 978-83-8061-133-7, ISBN 978-83-928722-8-3. Autor cytuje od s. 229 do końca orzeczenia ETPCz wyłącznie z drugiej ręki, co więcej pomija on analizę doktryny dot. wyroku w sprawie Eweida.

Za bardzo dobre opracowanie należy uznać rozdział pt.: *Ochrona danych osobowych i wizerunku uczestników ruchu drogowego w trakcie konwojowania więźniów*, [w:] A. Mezglewski, A. Tunia, M. Skwarzyński (red.), *Ruch drogowy. Ochrona danych osobowych, kontrola, prawnokarne następstwa*, Lublin 2015, s. 49-66, ISBN 978-83-8061-125-2. Autor podjął w nim nie omawiane wcześniej w literaturze zagadnienia.

Podobnie na bardzo dobrym poziomie, choć o charakterze nieco pogładowym jest opracowany rozdział pt.: *Znaczenie dyrektywy 2006/126/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 20 grudnia 2006 r. w sprawie praw jazdy (przekształcenie) dla kontroli ruchu drogowego w państwach członkowskich UE*, [w:] A. Mezglewski, A. Tunia, M. Skwarzyński (red.), *Ruch drogowy. Ochrona danych osobowych, kontrola, prawnokarne następstwa*, Lublin 2015, s. 123-156, ISBN 978-83-8061-125-2.

Dobry poziom zawiera analiza przeprowadzona w rozdziale pt.: *Skazany jako legitymowany do wniesienia skargi w postępowaniu karnym wykonawczym*, [w:] D. Gil, E. Kruk (red.), *Role uczestników postępowań sądowych – wczoraj, dziś i jutro*, t. 1, Lublin 2015, s. 255-277, ISBN 978-83-8061-117-7.

Pewien mankament zawiera rozdział pt.: *Wolność sumienia i religii z perspektywy skarg osób pozbawionych wolności w Polsce*, [w:] J. Nikołajew, K. Walczuk (red.), *Wolność sumienia i religii osób pozbawionych wolności. Aspekty prawne i praktyczne*, Warszawa 2016, s. 377-402, ISBN 978-83-65414-04-5. Artykuł zasadniczo jest poprawny, ale zawiera dość dyskusyjny pogląd co do dopuszczalności ograniczenia udziału więźnia we mszy św. (s. 395). Autor nie bierze tutaj pod rozwagę standardu ETPCz, wobec którego pogląd ten jest co najmniej dyskusyjny.

W przypadku obu recenzji opublikowanych przez Autora, należy stwierdzić, że są one komplementarne i prawidłowe, co więcej w przypadku pracy Ihor Oniszczyk, Svitlana Oniszczyk, *Schidny cerkwy; derżawno-konfesijny widnosiny*. Drohobycz: Wydawnictwo „Koło”, 2014, ss. 475 wskazano pewne uwagi krytyczne i mankamenty tej pracy.

Ponadto, Autor jest współredaktorem monografii: *Prawo ukraińskie. Wybrane zagadnienia*, Lublin 2013, ss. 384, ISBN 978-83-63761-07-3; razem z M. Bartnik, M. Bieleckim; *Nowa droga. PI Nowa Droga-innowacyjny model współpracy z przedsiębiorstwami w zakresie aktywizacji zawodowej i społecznej młodocianych więźniów*, Lublin 2014, ss. 606; razem z R. Chmurą, Z. Drożyńskim, P. Fijałkowskim, K. Juścińskim, A. Lewicką-Zelent, A. Mazurem, A. Ostasz, E. Otczyk, M. Puzewiczem, P. Kalinowskim, M. Olszową-Szlachtą, J. Radecką, A. Sikorską, M. Trojniakiem, J. Wnukiem, L. Zegzdą;

Wolność sumienia i religii osób pozbawionych wolności. Aspekty prawne i praktyczne, Warszawa 2016, ss. 488, ISBN 978-83-65414-04-5; razem z K. Walczukiem.

Habilitant jest także członkiem trzech towarzystw naukowych.

Publikacje kandydata, poza ocenioną wcześniej monografią należy ocenić pozytywnie. Stanowią one osiągnięcia naukowe mające znaczny wkład w rozwój prawa penitencjarnego i prawa wyznaniowego. W tych dwóch aspektach badania naukowe habilitanta mają bardzo wysoki poziom i znaczny walor naukowy. Znaczna część jego dorobku naukowego dotyczy właśnie prawa wyznaniowego i prawa penitencjarnego.

b) Wystąpienia naukowe

Pozytywnie należy ocenić dorobek konferencyjny Kandydata. Brał on czynny udział w 29 konferencjach, gdzie wygłosił referaty. Co prawda, sześć wystąpień było związane z KUL, więc jednostką nadającą stopień doktora nauk prawnych, dwa z miejscem pracy Kandydata (WSSMiKS). Konferencje na KUL, co należy podkreślić były częściowo współorganizowane przez Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego, więc referaty były przedstawione nie tylko lokalnemu środowisku, ale także specjalistom z dziedzin, których dotyczyła treść wystąpień. W tytule i treści referatów widać zainteresowania Kandydata, które dotyczą prawa wyznaniowego. Na uznanie zasługuje wygłaszanie wystąpień w środowisku specjalistów – 5 referatów wygłoszonych na konferencjach współorganizowanych przez Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego (nie licząc organizowanych wspólnie z KUL) lub powiązanych ze zjazdami Katedr Prawa Wyznaniowego. Habilitant występował na konferencjach organizowanych przez różne Ośrodki Akademickie (Uniwersytet Opolski, Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Rzeszowski, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Chrześcijańska Akademia Teologiczna). Ponadto, wygłosił on referaty na Konferencjach organizowanych przez Wydział Prawa Uniwersytetu w Koszycach oraz Wydział Prawa Narodowego Uniwersytetu Iwana Franki we Lwowie.

Habilitant wielokrotnie przedstawiał swoje poglądy nie tylko w środowisku lokalnym, ale ogólnokrajowym i międzynarodowym, stanowi to realizację § 4 pkt. 8 rozporządzenia.

IV. Wnioski, co do spełniania przez Kandydata kryteriów określonych w art. 16 ustawy o stopniach oraz w Rozporządzeniu

W związku ze szczegółowo przeprowadzoną analizą wskazanego osiągnięcia naukowego pt.: *Wspólnotowy wymiar wolności światopoglądu i przekonań religijnych oraz jej realizacja w ukraińskim systemie prawnym*, Lublin 2016, ss. 533, jak i innych osiągnięć naukowych Kandydata, zwłaszcza publikacji naukowych i pozostałej aktywności dydaktycznej i naukowej stwierdzam, że **Habilitant spełnia minimalne wymogi stawiane kandydatom do stopnia doktora habilitowanego przez art. 16 ustawy o stopniach i wskazane Rozporządzeniem. Habilitant posiada osiągnięcia naukowe uzyskane po otrzymaniu stopnia doktora, stanowiące znaczny wkład w rozwój dyscypliny prawo, zwłaszcza prawo wyznaniowe i prawo penitencjarne oraz wykazuje się istotną aktywnością naukową.**

Wnioskuje do Komisji Habilitacyjnej powołanej przez Centralną Komisję do Spraw Stopni i Tytułów, na wniosek Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II – pismo sygn. Nr BCK-I-L-6546/16 o podjęcie uchwały zawierającej pozytywną opinię w sprawie nadania doktorowi Jerzemu Nikolajewowi stopnia doktora habilitowanego nauk prawnych w zakresie prawa oraz wnoszę o dopuszczenie Habilitanta do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.